

Rauna Kuokkanen, PhD

Mitä on saamelaisten hyvinvointi? Tarkastelua kansainvälisessä alkuperäiskansojen kontekstissa

Rauna.kuokkanen@gmail.com

SámiSoster -seuran 10-vuotisjuhlaseminaari
Inari 21.4.2008

Arvoisat juhlaseminaarin osanottajat, kunnioitettavat juhlavieraat sekä Sámi Soster-yhdistyksen jäsenet: Haluan puolestani toivottaa sydämelliset onnittelut Sámi Soster-yhdistykselle ja sen 10-vuotiselle taipaleelle. Sámi Soster-yhdistys on ollut monin tavoin uranuurtaja saamelaisen yhteiskunnan hyvinvoinnin edistäjänä ja tärkeiden hyvinvointiin liittyvien kysymysten esiinnostajana.

En ole saamelaisten hyvinvoinnin asiantuntija eikä se ole varsinaisesti tutkimusaiheeni. Se on kuitenkin aihe, jota olen jonkun verran pohtinut muun tutkimukseni ohessa, etenkin mitä tulee saamelaisnaisten asemaan ja oloihin. Toisin sanoen tässä puheenvuorossani en pysty antamaan mitään lopullista vastausta saamelaisten hyvinvoinnista, vaan ainoastaan nostamaan esiin joitakin kysymyksiä, joita itse katson tärkeiksi pohdittaessa saamelaisten hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Koska tutkimukseni on aina ollut vertailevaa, myös tässä puheenvuorossa tuon esiin alkuperäiskansojen kansainvälisen ulottuvuuden sekä esimerkkejä muiden alkuperäiskansojen parista.

Mitä on hyvinvointi?

Maailman terveysjärjestö (WHO) yhdistää hyvinvoinnin terveyteen: muutokset taloudellisissa, sosiaalisissa, poliittisissa ja psykologisissa olosuhteissa yleensä vaikuttavat yksilön ja yhteisön terveyteen. Hyvinvoinnin ratkaiseviksi tekijöiksi voidaan määritellä turvallisuus, riittävät elämisen perustarpeet (ruoka, suoja, vaatetus, energia jne.), henkilökohtainen vapaus, hyvät sosiaaliset suhteet, fyysinen terveys. Terveys on laaja käsite joka sisältää sekä yksilö- että yhteisötason. Kuten tässä myöhemmin tulee esille, terveys koskee myös luonnonympäristön tilaa – sekä luonnonympäristön ja ekosysteemien terveyttä että niiden tilan vaikutusta ihmisten terveyteen.

Terveyden lisäksi voidaan puhua myös sosio-ekonomisesta hyvinvoinnista eli siitä, että sekä yksilöllä että yhteisöillä on mahdollisuudet toimeentuloon sekä yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen osallistumiseen. Esimerkiksi ILO-sopimuksen 169 alkuteksti huomioi alkuperäiskansojen pyrkimykset kontrolloida omia instituutioitaan, elämäntapojaan ja taloudellista kehitystä sekä ylläpitää ja kehittää identiteettejään, kieliään ja uskontojaan niiden valtioiden puitteiden sisällä, joissa he asuvat. Myös sopimuksen 7 artiklassa todetaan: “alkuperäiskansoilla on oikeus itse päättää elämänsä, uskomuksiinsa, instituutioihinsa, henkiseen hyvinvointiinsa sekä asuttamiinsa tai muutoin käyttämiinsä maihin vaikuttavien kehittämistoimien tärkeysjärjestyksestä.”

Maailman terveysjärjestö korostaa myös kulttuurisen perinnön merkitystä hyvinvoinnille: vaikka kulttuuriperintö ei kenties ole yhtä konkreettinen kuin fyysiset tarpeet se on siitä huolimatta kaikissa yhteiskunnissa korkeassa arvossa pidetty tekijä. Myös ekosysteemeihin yhteydessä olevilla perinteisillä käytänteillä on suuri merkitys sosiaalisen hyvinvoinnin luomisessa.

Viime syksynä alkuperäiskansojen kansainväliset ihmisoikeudet ottivat suuren harppauksen kun YK:n yleiskokous hyväksyi vuosikymmeniä työn alla olleen Alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen. Julistuksen lähtökohtana on turvata minimistandardit alkuperäiskansojen ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Ihmisoikeuksien toteutuminen luonnollisesti liittyy läheisesti sekä yksilö- että kollektiiviseen hyvinvointiin. Julistuksen 43 artiklassa todetaankin: Tässä julistuksessa tunnustetut oikeudet muodostavat minimistandardit maailman alkuperäiskansojen selvitymiselle, arvokkuudelle ja hyvinvoinnille. Tämän lisäksi julistus tunnustaa ja korostaa että alkuperäiskansoilla on kollektiivisia oikeuksia jotka ovat välttämättömiä heidän olemassaololleen, hyvinvoinnilleen ja yhtenäisyydelleen kansana.

Alkuperäiskansojen hyvinvoinnin indikaattorit – YK:n työryhmän raportti

YK:n Alkuperäiskansojen pysyvä forum suositteli kolmannessa ja neljännessä istunnossaan perehtyä tarkemmin kysymykseen alkuperäiskansojen hyvinvoinnista sekä selvittää alkuperäiskansojen hyvinvoinnin tärkeimpiä indikaattoreita. Seurauksena oli Kanadan Ottawassa pidetty työseminaari maaliskuussa 2006, johon osallistui 11 asiantuntijaa sekä observoijina lukuisia alkuperäiskansojen järjestöjen edustajia, viranomaisia ja tutkijoita (UNPFII 2006).

Seminaarin yhdeksi pääaiheeksi nousi kysymys alkuperäiskansojen hyvinvoinnin mittaamisen haasteellisuudesta. Nämä haasteet liittyvät mm. erilaisiin metodeihin identifioida alkuperäiskansoja, kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten metodien eriyväisyyksiin, tarpeisiin huomioida ja kunnioittaa alkuperäiskansojen intellektuaalisia omistusoikeuksia, sekä tarpeeseen tukea kulttuurisesti relevantteja mittaamisstandardeja ja alkuperäiskansojen asettamia kulttuurisia rajoituksia koskien heitä koskevan tiedon jakamiseen (UNPFII 2006).

Seminaarin asiantuntijajäsenet kiinnittivät huomiota alkuperäiskansoja koskevan tiedon puutteeseen. Huolimatta etenkin teollisuusmaiden tilastokeskusten laajoista tietokannoista, tarkkaa ja nimenomaan alkuperäiskansoja koskevaa ja heitä palvelevaa tietoa on rajoitetusti. Myös hallitusten ja alkuperäiskansojen erilaiset näkemykset ja maailmankatsomukset nousivat esiin ja seminaarin osallistujat totesivatkin, että seminaarin yhtenä pyrkimyksenä on luoda kohtaamispaikka hallitusten tilastotiedoille asetetuille vaatimuksille ja alkuperäiskansojen näkemyksille ja tulkinnoille hyvinvoinnista. Kokouksessa korostettiin myös tarvetta alkuperäiskansojen itsensä keräämään materiaaliin ja tietokantoihin ei ainoastaan siksi että näin huomioidaan paremmin alkuperäiskansojen omat näkemykset hyvinvoinnista vaan myös siksi, että valtioiden virallisiin tilastotutkimuksiin suhtaudutaan alkuperäiskansojen keskuudessa toisinaan epäilevästi (UNPFII 2006).

Toiseksi keskeiseksi teemaksi nousi kysymys siitä, kuinka sukupuolisensitiivisyys tulisi ottaa huomioon alkuperäiskansojen hyvinvoinnin indikaattoreita selvitettäessä. YK:n Alkuperäiskansojen pysyvä forum on määritellyt sukupuolikysymykset ja lapset asioiksi, jotka tulisi ottaa huomioon kaikessa päätöksenteossa ja keskusteluissa. Seminaarissa ehdotettiin, että yhdeksi erityiseksi hyvinvoinnin indikaattoriksi otettaisiin naisiin kohdistuva väkivalta (UNPFII 2006). Tämä on erittäin positiivinen askel kun otetaan huomioon alkuperäiskansojen naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyys (monin paikoin huomattavasti yleisempää kuin valtaväestön naisiin kohdistuva väkivalta).

Saamelaisnaisiin ja -lapsiin kohdistuva fyysinen ja etenkin seksuaalinen väkivalta ovat saamelaisessa yhteiskunnassa edelleen tabuja, joista ei mielellään puhuta, joita on vaikea tuoda esille ja joita on myös toistaiseksi tutkittu hyvin vähän. Naisten (eli uhrien) syyttäminen ja häpeä, joka usien liittyy seksuaaliseen väkivaltaan, ovat aiheuttaneet tilanteen, jossa raiskaus- ja hyväksikäyttö- ja muut seksuaalisen väkivallan tapausten raportointi poliisille ja muille viranomaisille ei ole kovin helppoa. Tilanne on kuitenkin vähitellen muuttumassa ja muutamissa Norjan puolen saamelaiskylissä asiasta on keskusteltu julkisesti ainakin jonkin verran. Resurssit ja alan asiantuntemus kuitenkin puuttuvat lähes täysin, esimerkiksi turvakoteja tai saamenkielisiä hätäpuhelinpalveluja ei saamelaisyhteisöissä juurikaan ole lainkaan (Kuokkanen 2008).

Kolmas tärkeä hyvinvoinnin indikaattori on alkuperäiskansojen poliittinen osallistuminen, joka ei ole rajoittunut ainoastaan pintapuoliseen ja minimiä täyttävään konsultointiin. Alkuperäiskansojen poliittisen osallistumisen standardina tulisi olla tasavertainen yhteistyö ja molemminpuolinen vastuullisuus (UNPFII 2006).

Työryhmän asiantuntijat olivat yhtä mieltä siitä, että alkuperäiskansojen hyvinvoinnin indikaattoreiden tulee korostaa alkuperäiskansojen omia arvoja, perinteitä, kieliä sekä perinteisiä järjestelmiä kuten lakeja, hallinto- ja talousmuotoja. Lisäksi tulee huomioida alkuperäiskansojen työn merkitys ja sen eri sisältö (“saada elantonsa” vs. “saada työpaikka”) (UNPFII 2006).

Alkuperäiskansojen hyvinvoinnin indikaattoreiden tulee myös ottaa huomioon alkuperäiskansojen ja valtaväestöjen järjestelmien sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen vuorovaikutus, jotka johtuvat tekijöistä kuten rasismi ja syrjintä, kaupunkeihin muutto, nuorten itsemurhat sekä vieraantuminen kulttuurista ja perinteisestä luonnonympäristöstä (UNPFII 2006).

Identiteetti on keskeinen mutta vaikeasti mitattava ulottuvuus alkuperäiskansojen hyvinvoinnissa. Saamelaisille yksi keskeinen identiteetin tuntomerkki on kieli. Toisaalta on yleisesti havaittu oman äidinkielen keskeinen merkitys esimerkiksi potilaan tilaan ja parantumiseen. Norjassa hiljattain tehty tutkimus osoittaa, että psykiatrisista sairauksista kärsivät saamelaiset paranevat nopeammin jos heitä oli hoitamassa saamelainen. Myös saamenkieltä osaava ja saamelaisen kulttuurikontekstin tunteva sairaan- tai kodinhoitaja voi tehdä myös toipilaan tilanteen helpommaksi, kun hänelle ei tarvitse kaikkea selittää juurta jaksain arkipäivän toimia kuten selkälihakeiton keittäminen ja nutukkaiden jalkaan laittaminen sen lisäksi että pääsee puhumaan omalla äidinkielellään.

Saamen uudistettu kielilaki tuli voimaan 2004. Palvelua on kuitenkin edelleen vaikea saada saameksi. Saamen kielilain toteutumista ja toimivuutta selvittänyt Klemetti Näykkäläjärvi sanoo tilanteen jopa huonontuneen vuostuhannen vaihteen jälkeen. Näykkäläjärven mukaan viranomaiset eivät pysty palvelemaan saamelaista väestöä saameksi ja lisää, että usein kyse on tahdosta. Osa viranomaisista jättää noudattamatta kielilakia ihan tietoisesti, osa tiedostamatta. Toisaalta monet viranomaiset eivät edes tiedä että laki koskee heitä (Haapala 2007). Toisin sanoen saamen kielilain toteutumiseen on nyt tosissaan panostettava erityistoimenpitein, myös saamelaisten hyvinvoinnin nimissä. Kuten tasavallan presidentti Tarja Halonen totesi hiljattain pidetyssä Saamelaiskäräjien avajaisissa (Utsjoella 29.3.08), “kielelliset oikeudet ovat usein ihmisen muiden perusoikeuksien toteutumisen edellytys.” Presidentti Halonen myös huomautti, että “saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudessa on ongelmia.” (www.presidentti.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=68928).

Myös yhteisöllistä hyvinvointia ja ekosysteemien terveyttä tulee korostaa. Useat alkuperäiskansojen edustajat ovat myös korostaneet, että heidän hyvinvointinsa on kaikista eniten sidoksissa suhteeseen heidän maihinsa ja perinteisiin käytänteisiinsä. Tästä johtuen tekijät kuten globalisaatio, teollistuminen ja ilmastonmuutos ovat myös tekijöitä, jotka vaikuttavat alkuperäiskansojen hyvinvointiin (UNPFII 2006).

On luonnollista, että alkuperäiskansojen hyvinvoinnin indikaattoreiden laatiminen vaatii laajamittaista ja jatkuvaa dialogia alkuperäiskansojen ja heidän yhteisöjensä kanssa sekä heidän näkemystensä asiallista huomioimista. Yhtenä tätä työtä ohjaavana periaatteena tuleekin olla kulttuurisesti sopivien indikaattoreiden kehittäminen samalla kun otetaan huomioon alkuperäiskansojen kesken vallitseva monimuotoisuus (UNPFII 2006).

Esimerkkejä indikaattoreista (työryhmän alustava lista):

1. Identiteetti ja eallinvuohki / Identiteetti ja elämäntapa

- Oman kielen käyttö ja sen opettaminen/puhuminen seuraaville sukupolville
- Mahdollisuus äidinkieliiseen tai kaksikieliseen kulttuurisesti sopivaan opetukseen
  - o Kuinka monta prosenttia puhuu ko. kieltä
  - o Kuinka monta prosenttia lapsista on oppimassa kieltä
  - o Kuinka monta ohjelmaa olemassa joiden avulla/kautta voi oppia kieltä ja kulttuuria
  - o Kuinka laajaa kielen käyttö viranomaisissa ja mediassa
- Maiden, luonnonvarojen ja vesien omistus, käyttömahdollisuudet
  - o Kuinka suuri prosentti alkuperäiskansojen maista on heidän hallinnassa/omistuksessa
  - o Kuinka suuri prosentti alkuperäiskansasta saa elantonsa/on mukana perinteisissä elinkeinoissa
  - o Kuinka suuri prosentti alkuperäiskansan yhteisön taloudesta juontuu perinteisistä elinkeinoista
- Yhteisöjen kollektiivinen terveys, hyvinvointi
  - o Yhteisöjen turvallisuus:
    - kuinka monta ohjelmaa olemassa joiden tehtävänä vähentää perhe- ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa
    - naisiin kohdistuvan väkivallan laajuus/yleisyys

- rikoksien yleisyys
    - nuorten itsemurhaluvut verrattuna pääväestöihin
  - Yhteisöjen elinvoimaisuus
    - Fyysinen terveys: odotettu elinikä (verrattuna pääväestöihin), lapsikuolleisuus, diabeteksen yleisyys, alkoholismi ja huumeiden käyttö
  - Terveyspalvelujen saatavuus
  - Kulttuurisesti sopiva infrastruktuuri
2. Ekosysteemien terveys
- Biodiversiteetti
    - Onko luonnon monimuotoisuus niin vahva että perinteisiä elinkeinoja voi harjoittaa riittävässä mittakaavassa
    - Ilmastonmuutoksen, saastumisen, asuinympäristön tuhoutumisen dokumentointi ja niiden vaikutukset perinteisiin elinkeinoihin ja toimeentuloon
  - Alkuperäiskansojen osallistuminen ja palkkaaminen ekosysteemien hallintaan
  - Kuinka monta ohjelmaa tai säännöstä on olemassa jotka suojelevat alkuperäiskansojen mailla olevia ekosysteemejä malminkaivannalta ja muulta ei kestävältä toiminnalta
3. Alkuperäiskansojen oikeudet ja näkemykset kehitykseen
- Alkuperäiskansojen hallintojärjestelmät
    - Alkuperäiskansojen hallintojärjestelmien ja lakien olemassaolon tunnustaminen
  - Vapaa, etukäteen annettu ja tietoon pohjautuva suostumus; täysimittainen osallistuminen ja itsemäärääminen kaikissa alkuperäiskansan hyvinvointia koskevilla asioilla
    - Valtionelinten harjoittaman konsultoinnin laajuus, yleisyys ja tehokkuus
    - Kuinka monta prosenttia alkuperäiskansasta osallistuu vaaleihin jne.
  - Kansainvälisten sopimusten täytäntöönpano ja noudattaminen (esim. ILO 169, Alkuperäiskansojen oikeuksien julistus ja muut relevantit YK:n instrumentit)
    - Alkuperäiskansojen ja valtioiden välisten sopimusten määrä. (UNPFII 2006)

Saamelaisten integrointi pohjoismaiseen hyvinvointivaltiojärjestelmään

Yleisesti ottaen saamelaiset eivät kärsi sosiaalisista ongelmista kuten köyhyydestä, työttömyydestä, asunnottomuudesta sekä terveys- ja sosiaalipalvelujen puutteesta läheskään samassa mittakaavassa kuin monet muut maailman alkuperäiskansat niin sanotuissa ensimmäisen maailman maissa kuten Kanadassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa. Siihen on ainakin osittain syynä saamelaisten sodanjälkeinen integrointi pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon. Hyvinvointivaltiojärjestelmään integroimisella on kuitenkin ollut myös negatiivisia seurauksia saamelaisille.

Saamelaisten kannalta keskeinen ongelma on hyvinvointivaltio-ideologian ja alkuperäiskansojen oikeuksien yleinen yhteensopimattomuus. Pohjoismainen hyvinvointivaltiojärjestelmä perustuu toisaalta tasa-arvon ja sosiaalisen yhdenmukaisuuden periaatteisiin, ja toisaalta individualismiin ja kokonaisvaltaisuuteen. Nämä periaatteet ovat usein ristiriidassa alkuperäiskansojen kollektiivisten oikeuskäsitysten kanssa. Sosiologien Sven E. Olssonin ja Dave Lewisin mukaan:

nämä keskenään kilpailevat periaatteet edustavat perustavaa laatua olevaa estettä saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon kehittämiseksi, sillä ne ovat osaltaan vaikuttaneet pohjoismaisten päättäjien, muiden ei-saamelaisten sekä yleiseen julkiseen kapea-alaiseen näkemykseen saamelaisten vähemmistöoikeuksista. [...] Pohjimmiltaan pohjoismaiset hyvinvointivaltiot ovat tarjonneet *yksittäisille saamelaisille* sosiaalisen turvaverkoston, jonka tarkoituksena on taata heille yhtäläinen elintaso pohjoismaisen pääväestön kanssa samalla, kun hyvinvointivaltiojärjestelmä on *heikentänyt saamelaisten kollektiivisten oikeuksien merkitystä ja niiden toteutumista*. (Olsson and Lewis 1995: 177-78; kurs. RK)

Individualismi ja sosiaalinen yhdenvertaisuus, jotka ovat paljon ylistetyn pohjoismaisen hyvinvointivaltion peruspilareita, ovat siis jättäneet huomiotta ja vähentäneet saamelaisten yhteisöllisyyttä erillisenä kansana, jolla on yksilöllisten oikeuksien lisäksi myös alkuperäiskansan asemaan liittyviä kollektiivisia oikeuksia.

Tämä seikka on jäänyt julkisten keskustelujen varjoon myös saamelaisten itsensä keskuudessa, mikä voi olla osaltaan syynä saamelaisten itsehallinnon toteuttamisen tähänastiseen vaikeuteen. Näyttää siltä, että näennäisesti (ja myös tietyin osin todellisesti) suotuisa järjestelmä, joka pyrkii tarjoamaan korkealaatuisia sosiaalipalveluja kaikille kansalaisille saamelaiset mukaan lukien, on toiminut samanaikaisesti salakavalana apuvälineenä, jonka avulla saamelaiset on sulautettu ja integroitu entistä tehokkaammin valtayhteiskuntaan.¹

Nämä yksilöihin kohdistuvat sosiaalipalvelut eivät ota huomioon myöskään sitä, että saamelaisilla kansana voi olla perinteisesti erilaisia näkemyksiä esimerkiksi sosiaalipalveluista tai terveydenhuollosta, niiden painopistealueista, tavoista ja tarpeesta järjestää kyseisiä palveluja sekä arvoista ja oletuksista, joiden varaan palvelut rakentuvat. Esimerkiksi monien alkuperäiskansojen maailmankatsomuksissa yksilöä ei välttämättä pidetä yhteiskunnan perusyksikkönä, vaan perusyksikkönä on usein yhteisö. Toisin sanoen yksilön hyvinvointi on riippuvainen yhteisön yleisestä hyvinvoinnista (ks. esim. Armstrong 1996).

Suomessa kuten muissakin Pohjoismaissa valtio pitää huolta yksittäisten saamelaisten hyvinvoinnista yksilön yhdenvertaisuusperiaatteen nimissä. Harva kuitenkin on tullut ajatelleeksi, että itsehallinto-oikeuden mukaan saamelaisilla voisi ja *tulisi* olla mahdollisuus itse päättää siitä, minkälaisia sosiaali- ja terveyspalveluja he tarvitsevat, minkälaiselle perustalle, arvomaailmalle ja näkemyksille hyvinvoinnista niiden tulisi rakentua ja miten ne tulisi parhaiten järjestää. Toisin sanoen, pelkästään yksilötason hyvinvointiin keskittyminen on heikentänyt saamelaisten kollektiivisten oikeuksien merkitystä ja toteutumista.

Monet alkuperäiskansat ovat aktiivisesti ajaneet oikeuksiaan omien palvelujen järjestämiseen/ niin, että niissä otettaisiin paremmin huomioon sekä alkuperäiskansojen usein erilaiset tarpeet että niiden kulttuurinen perusta ja siitä juontuvat perusarvot ja näkemykset. Hyvinvointivaltioon integroimisen varjopuolek ovat usein jääneet myös saamelaisilta itseltään huomaamatta.² Monissa muissa maissa kuten Kanadassa näistä asioista on keskusteltu jo useita vuosikymmeniä ja ainakin tietyin osin kysymykset alkuperäiskansojen terveys- ja sosiaalipalveluiden (sekä myös muiden osa-alueiden kuten opetusjärjestelmän) järjestämisestä sekä niiden erilaisista tarpeista ja lähtökohdista ovat osa kansallista keskustelua.

---

¹ Ks. myös Cathryn McConaghy (2000, etenkin luku 5), joka analysoi "hyvinvointikolonialismia" ja sen seurauksia Australian aboriginaalien keskuudessa (McConaghy 2000).

² Tällainen kritiikki ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö tällä järjestelmällä olisi ollut suuri merkitys saamelaisten yksilöiden hyvinvoinnin rakentamisessa ja ylläpitämisessä.

Historiallinen trauma ja saamelaisten hyvinvointi

Mitkä ovat saamelaisen hyvinvoinnin esteet? Jos tässä yhteydessä rajoitamme hyvinvoinnin terveyteen (laajasti ymmärrettynä sekä fyysiseen mutta etenkin henkiseen), voidaan todeta että yleisesti ottaen alkuperäiskansojen keskuudessa sekä yksilö- että yhteisötason hyvinvoinnin suurena esteenä on ollut ja on edelleen nk. historiallinen trauma. Historiallinen trauma on määritelty traumaattisten tapahtumien kokoelmaksi ja kausaaliseksi tekijäksi, joka toimii monella vaikutusalueella (ei siis ole sairaus sinänsä). Tämän trauman piilotetut kollektiiviset muistot siirtyvät usein sukupolvelta toiselle esimerkiksi vanhempien toiminta- ja käyttäytymismallien kautta (Wesley-Esquimaux and Smolewski 2004).

Monien alkuperäiskansojen kohdalla yksi tällainen historiallinen trauma on asuntolakokemukset. Andrea Smith'n mukaan kolonialismin (joka edustaa valtion harjoittamaa väkivaltaa) ja yksilötason väkivallan yhteys on parhaiten havaittavissa asuntolasukupolven perinnössä. Hänen mielestään alkuperäiskansojen nykypäivän sosiaalisten ongelmien (kuten alkoholismi, huumeiden käyttö, väkivallan eri muodot, lasten seksuaalinen hyväksikäyttö) juuret löytyvät nimenomaan asuntola-aikakaudelta. Smith'n mukaan alkuperäiskansojat elävät edelleen asuntoloissa tapahtuneen sorron ja väkivallan seuraamuksia muun muassa sen vuoksi, ettei valtayhteiskunta ei ole tunnustanut tapahtunutta sortoa ja ottanut sitä vakavasti.

Tästä seuraa, että alkuperäiskansojen yhteisöissä jatkuu hiljaisuus, joka estää ihmisiä etsimästä apua ja parantumasta traumasta, joka kulkee usean sukupolven läpi. Smith toteaa, että jos valtioiden harjoittama assimilointi- ja sulauttamispolitiikka todettaisiin julkisesti ihmisoikeusrikkomukseksi, yksittäisten henkilöiden ei tarvitsisi tuntea henkilökohtaista häpeää näistä asioista puhuttaessa.

Samalla alkuperäiskansojen yhteisöt saisivat mahdollisuuden yhteiseen, kollektiiviseen parantumiseen. Näin ei kuitenkaan ole, vaan alkuperäiskansat itse jatkavat koloniaalisen väkivallan perinnettä perhe- ja seksuaalisen väkivallan, lasten hyväksikäytön ja homofobian muodoissa. Rahalliset ja muut korvaukset eivät auta tilannetta niin kauan kuin alkuperäiskansat eivät ensin itse käsittele yhteisöjensä sisäisiä toiminta- ja käyttäytymismuotoja, jotka sortavat heitä ja jotka he ovat ajan mittaan itse sisäistäneet (Smith 2005).

Smith'n analyysi saattaa pitää paikkansa myös saamelaisten kohdalla. Myös saamelaiset ovat joutuneet kokemaan asuntolaelämää sodanjälkeisenä aikakautena. Monille nämä kokemukset olivat negatiivisia eikä niitä ole päässyt käsittelemään jälkeinpäin ja siten niistä ei monissa tapauksissa ole päästy eheytymään. Asuntolajoista ja muista traumaattisista kokemuksista puhumisessa ja niiden esilletuomisessa ei ole kyseessä menneeseen takertumisesta, kuten joskus esitetään (Valkonen 1998; Valle 1998; Rasmus 2006).

Kuten lukuisat tutkimukset ja asiantuntijat ovat tuoneet esille, traumaattisista kokemuksista toipuminen ja parantuminen vaatii niiden käsittelyä jotta "haavat" voivat umpeutua. Esimerkiksi uranuurtavaa työtä tehnyt psykiatri ja tutkija Judith Herman on esittänyt mallin kolmesta eri vaiheesta rakentuvasta trauman aiheuttaman stressin toipumisprosessista: ensimmäinen vaihe on turvallisuuden luominen, toinen on muistaminen ja sureminen, ja kolmas vaihe on arkipäivän elämään uudelleen kytkeytyminen (Herman 1997). Ilman ensimmäistä ja toista vaihetta kolmas

eheytyksen vaihe ei ole mahdollinen. Tästä syystä saamelaisen yhteiskunnan hyvinvoinnista ja sen tulevaisuudesta puhuttaessa olisi ensiarvoisen tärkeää panostaa muiden toimenpiteiden lisäksi historiallisen trauman sekä sen aiheuttaman stressin ja muiden oireiden olemassaolon selvittämiseen. Kuten alkuperäiskansojen edustajat usein korostavat, me kävelemme tulevaisuuteen aikaisempien sukupolvien jalanjäljissä. Jotta tämä tulevaisuus olisi positiivinen, on tärkeää että nämä jalanjäljet ovat eheitä.

Lopuksi haluan vielä kiittää kutsusta tähän tärkeään juhlaan ja seminaariin ja toivon, että Sámi Sosterin tekemä tärkeä työ jatkuu yhteistyössä kaikkien yhteistyökumppaneiden, yhdistysten ja viranomaisten kanssa. Samalla haastan meidät kaikki, etenkin meidät saamelaiset itse, pohtimaan saamelaisen hyvinvoinnin sisältöä. Minkälaisia tarpeita saamelaisella yhteisöllä on ja mikä on palveluiden lähtökohta? Millaisia palveluja me saamelaiset tarvitsemme ja haluamme? Miltä saamelainen päivähoito, vanhustenpalvelut ja hätäpalvelut näyttäisivät ja pitäisivät sisällään? Millainen olisi saamelainen yhteiskunta, jos suunnittelun pohjana eivät olisikaan valtioiden luomat ehdot ja järjestelmät? Olisiko esim. päivähoito lasten ja vanhusten yhteinen paikka? Osallistuisiko vanhampi polvi enemmän lasten ja nuorten opetukseen? Millaista ruokaa pohjoisen kouluissa tarjottaisiin? Tässä vain muutamia kysymyksiä meille yhdessä mietittäväksi eteenpäin. Toivotan onnea SámiSoster - yhdistykselle ja päivän juhlatapahtumalle.

Viitteet:

- Armstrong, Jeannette (1996). "Sharing One Skin". Okanagan Community. *The Case Against the Global Economy. And for a Turn Toward the Local*. J. Mander and E. Goldsmith. San Francisco, Sierra Club Books: 460-470.
- Haapala, Eero (2007). Saamen kielilaki lähes tuntematon viranomaisille. *Lapin Kansa* 29.12.:1.
- Herman, Judith (1997). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence--from Domestic Abuse to Political Terror*, Basic Books.
- Kuokkanen, Rauna (2008). " Sámenissonat, "árbevierru" ja veahkaválddi hámit." *Sámi Dieđalaš áigečála* 1.
- McConaghy, Cathryn (2000). *Rethinking Indigenous Education: Culturalism, Colonialism, and the Politics of Knowing*. Flaxton, Qld, PostPressed.
- Olsson, Sven E. and Dave Lewis (1995). Welfare Rules and Indigenous Rights: the Sami People and the Nordic Welfare States. *Social Welfare with Indigenous Peoples*. J. Dixon and R. P. Scheurell. London & New York, Routledge: 141-87.
- Rasmus, Minna (2006). Bágggu vuolgit, bágggu birget. Sámemánáid ceavzinstrategiijat Suoma álbmotskuvlla ásodagain 1950-1960-loguin. Oulu, Giellagas-instituhtta, Oulu universitehtta.
- Smith, Andrea (2005). "Native American Feminism, Sovereignty, and Social Change." *Feminist Studies* 31(1): 116-132.
- UNPFII (2006). *Report of the Meeting on Indigenous Peoples and Indicators of Well-Being*. New York, United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues.
- Valkonen, Sari (1998). "Että tämmöinen saamelainen minä olen". Saamelainen identiteetti asuntolasukupolven elämäkertojen valossa. Tampere, Tampereen yliopisto.
- Valle, Sini (1998). Hän ja asuntola. Viiden saamelaisen kokemuksia asuntolasta. Rovaniemi, Lapin yliopisto.

Wesley-Esquimaux, Cynthia C. and Magdalena Smolewski (2004). *Historic trauma and Aboriginal healing*. Ottawa, Aboriginal Healing Foundation.